บทที่ 2
กรอบแนวคิด และวรรณกรรมปริทัศน์

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศมหาอำนาจ (hegemony) คือสหรัฐอเมริกาและประเทศไทยในฐานะประเทศชายขอบ (periphery ในสภาวะวิกฤต และการที่สหรัฐฯ ไม่สามารถกดดันให้ฝ่ายไทยดำเนินการตามความต้องการของสหรัฐฯ และผู้นำไทยที่ต้องการตอบสนองความต้องการของสหรัฐฯ ไม่สามารถกำหนดนโยบายตามความต้องการของสหรัฐฯ ได้ ระหว่างปี พ.ศ. 2516 -2519 ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิด ดังนี้

1) การพิจารณายุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในช่วงสิ้นสุดสงครามเวียดนาม

หลังจากที่ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ของสหรัฐฯ ได้ประกาศหลักการนิกสัน (Nixon Doctrine) นับเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยสหรัฐฯ จะไม่ใช้กำลังพลของตนในภูมิภาคนี้อีกต่อไป อย่างไรก็ตาม สำหรับ **ยุทธศาสตร์ในระดับโลก** สหรัฐฯ ยังคงต้องการเป็นมหาอำนาจ ในระดับโลกทั้งด้านการเมือง/การทหาร และเศรษฐกิจ และสำหรับ**ระดับภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** นั้น สหรัฐฯ ยังต้องการรักษาอิทธิพลในภูมิภาคไว้แม้จะถอนกำลังออกไปแล้ว กล่าวคือ ต้องการที่จะคงฐานทัพ และฐานปฏิบัติการทั้งทางอากาศ และทางเรือ บางส่วนไว้ในประเทศไทย รวมทั้งต้องการคงฐานปฏิบัติการด้านข่าวกรองไว้เพื่อตรวจตราความเคลื่อนไหวประเทศคอมมิวนิสต์ของจีนและโซเวียต

ในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ระดับโลก และระดับภูมิภาคดังกล่าว สหรัฐฯ ต้องการความร่วมมือจากประเทศไทยใน <u>ระยะสั้น</u> คือ การยังคงกำลังพลไว้ในประเทศไทย เพื่อให้สหรัฐฯ มีทางเลือกในการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวกับอินโดจีน ในการป้องปรามมิให้เวียดนามเหนือละเมิดข้อตกลงปารีส หลังการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากเวียดนาม และ <u>ระยะยาว</u> ได้แก่ การเข้าถึงฐานทัพ คลังอาวุธ และฐานปฏิบัติการด้านข่าวกรอง โดยเฉพาะค่ายรามสูรในไทย และการหาทางเลือกในการเคลื่อนย้ายฐานทัพจากประเทศไทยไปยังที่อื่น คือ หมู่เกาะดิเอโก การ์เซีย ในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งจำเป็นต้องใช้การบินลาดตระเวนจากฐานทัพอู่ตะเภาในประเทศไทย

การพิจารณายุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในวิทยานิพนธ์นี้ จะแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่

1.1) ช่วงการลงนามในข้อตกลงปารีส ในปี พ.ศ. 2516 - อินโดจีนล่มสลาย ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2518 ซึ่งจะตรงกับช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีการปกครองโดยรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร และรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ในบทที่ 3 และ 4 ของวิทยานิพนธ์ ยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ เน้นการรักษากองกำลังไว้ในภูมิภาค เพื่อป้องปรามให้เวียดนามเหนือปฏิบัติตามข้อตกลงปารีส

1.2) ช่วงหลังจากอินโดจีนล่มสลาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งจะตรงกับช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีการปกครองโดยรัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้ง ได้แก่ รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในบทที่ 5 และ 6 ของวิทยานิพนธ์ ยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ เน้นการสามารถคงฐานทัพ และฐานปฏิบัติการบางแห่งไว้เพื่อปฏิบัติการที่จำเป็น รวมทั้งปฏิบัติการด้านข่าวกรอง และการบินลาดตระเวนจากฐานทัพต่าง ๆ ของสหรัฐฯ เช่น ฐานทัพคล้ากฟิลด์ ในฟิลิปปินส์ ไปยังมหาสมุทรอินเดียซึ่งเป็นที่ตั้งของฐานทัพของสหรัฐฯ ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ คือ ดิเอโก การ์เซีย โดยจอดพักเติมน้ำมันที่ฐานทัพอู่ตะเภาในไทย ตลอดจนการคงกำลังพลเพื่อปฏิบัติการในฐานทัพต่างๆ เหล่านี้

2) การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในช่วงสิ้นสุดสงครามเวียดนาม ซึ่งเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในประเทศของสหรัฐฯ เอง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้สหรัฐฯ ต้องเปลี่ยนแปลงทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อรักษาอิทธิพลในภูมิภาคไว้ เมื่อไม่มีทหารสหรัฐฯ และความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ลดลง

3) การพิจารณาพลวัตความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย อันเนื่องมาจากความไม่เป็นเอกภาพ ความขัดแย้งระหว่างผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ตั้งแต่ช่วงปี 2516 ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ช่วงการเลือกตั้งในปี 2518 และ 2519 และการปกครองโดยรัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2518-2519 รวมทั้งการการก่อตัว และการทำงานของกลุ่มพลังสังคมในสังคมไทย ได้แก่ กลุ่มนิสิตนักศึกษาและปัญญาชน กลุ่มแรงงานและชาวนา และกลุ่มฝ่ายขวาที่จัดตั้งโดยนักการเมืองฝ่ายขวาและทหาร เป็นต้น ในช่วงเวลาต่างๆ พลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้ ได้เปลี่ยนบริบท สร้างเงื่อนไข และข้อจำกัดที่แตกต่างกันให้กับสหรัฐฯ ในการดำเนินยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในประเทศไทย ทำให้สหรัฐฯ ไม่สามารถดำเนินยุทธศาสตร์และนโยบายตามที่ต้องการได้

พลวัตที่เปลี่ยนผันสูงของการเมืองไทยที่อภิปรายในวิทยานิพนธ์นี้ จะแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่

3.1) *ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516* *ผู้นำทหารมีการแตกแยกกันเป็นฝักฝ่าย* ระหว่างกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร -จอมพลประภาส จารุเสถียร ที่ครองอำนาจสูงสุดทางการเมืองและการทหาร และฝ่ายตรงข้าม นำโดยพลเอกกฤษณ์ สีวะรา เป็นหลัก ในขณะที่สังคมไทยเกิดกลุ่มพลังสังคมที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มนิสิต นักศึกษา และปัญญาชน ซึ่งมีบทบาทในการนำมวลชนประท้วงต่อต้านการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐบาลที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง รวมทั้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ

3.2) ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้เดินทางออกไปจากประเทศไทย และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับการแต่งตั้งโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทำหน้าที่นายกรัฐมนตรี แม้ว่าพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด จะได้ทำหน้าที่ควบคุมดูแลมิให้ทหารทำการปฏิวัติ แต่ก็ยังมีความแตกแยกในกองทัพอยู่ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดและการดำเนินการที่แตกต่างกันของกลุ่มต่างๆ ในการประสานงานกับสหรัฐฯ นอกจากนี้ การที่อำนาจที่เป็นทางการในการกำหนดนโยบายต่างประเทศมิได้อยู่ที่ตัวนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ข้าราชการประจำในกระทรวงการต่างประเทศกลุ่มหนึ่ง ที่มีแนวคิดเชิงชาตินิยม และเห็นว่า ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มากเกินไปในช่วงการปกครองโดยรัฐบาลทหาร ทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบ รวมทั้งไม่เห็นด้วยกับแนวทางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในสมัยรัฐบาลทหาร ที่เป็นการติดต่อโดยตรงระหว่างผู้นำทหาร และผู้แทนของสหรัฐฯ โดยตรง โดยที่ในบางเรื่องกระทรวงการต่างประเทศมิได้มีโอกาสรู้เห็นด้วย ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

ในขณะเดียวกัน บรรยากาศการเมืองหลัง 14 ตุลาฯ ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มพลังสังคมต่างๆ ได้แสดงบทบาทมากขึ้น เช่น กลุ่มของนิสิต นักศึกษา และปัญญาชน ที่มีบทบาทต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ และเป็นกลุ่มที่นายกรัฐมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ ให้ความสำคัญ รวมทั้งกลุ่มของแรงงาน และชาวนา ที่เริ่มมีความตื่นตัวในการชุมนุมเรียกร้องค่าแรง และราคาพืชผล เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจ

3.3) ช่วงการปกครองโดยรัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้ง หลังการเลือกตั้งในวันที่ 26 มกราคม 2518 โดยนายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช (15 กุมภาพันธ์ – 13 มีนาคม 2518) นายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมช (14 มีนาคม 2518 – 12 มกราคม 2519) และนายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช (20 เมษายน – 6 ตุลาคม 2519) ซึ่งสังคมโดยรวมในทุกระดับเกิดการแตกแยกและแบ่งเป็นฝักฝ่าย ซึ่งอาจแบ่งกว้างๆ ได้เป็น ฝ่ายที่มีแนวคิดสังคมนิยม ในระดับผู้นำได้แก่ นักการเมืองบางส่วน รวมทั้ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี และในระดับประชาชนทั่วไป ได้แก่ นิสิต นักศึกษา ปัญญาชน รวมทั้งแรงงานและชาวนาที่ต้องการความเป็นธรรม และฝ่ายที่มีแนวคิดอนุรักษ์นิยม ในระดับผู้นำได้แก่ ผู้นำทหาร นักการเมืองรุ่นเก่าและนักการเมืองสายทหาร ส่วนในระดับประชาชนทั่วไป ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่หวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ และกลุ่มจัดตั้งฝ่ายขวาต่าง ๆ เช่น กลุ่มนวพล กระทิงแดง และลูกเสือชาวบ้าน พลวัตที่เปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ได้สะท้อนออกมาในรูปของการให้ความหมายของความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ที่เปลี่ยนแปลงไปและถูกนำมาใช้โดยกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ อย่างแตกต่างกัน ตามแต่แนวคิด /และอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่ม เช่น มหามิตร และจักรวรรดินิยม เป็นต้น

4) การพิจารณาเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในกระบวนการกำหนดนโยบาย และสามารถผลักดันให้แนวทางนโยบาย (Policy Preference) ของฝ่ายตนเข้ามาเป็นนโยบายของรัฐฯ หรือมีการตกลงรอมชอมกันอย่างไร เป็นการอภิปรายว่า จากความต้องการของสหรัฐฯ ในการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการต่างประเทศในเอเชียอาคเนย์ และประเทศไทย หลังการสิ้นสุดสงครามเวียดนาม ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว เมื่อต้องเผชิญกับกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และในสหรัฐฯ เอง รวมทั้งพลวัตความผันเปลี่ยนสูงของการเมืองไทย ในช่วงปี 2516 – 2519 สิ่งที่สหรัฐฯ ต้องการ บรรลุเป้าหมายหรือไม่ อย่างไร ในการผลักดันแนวนโยบายที่ตนต้องการให้เป็นนโยบายต่างประเทศของไทย หรือมีการตกลงรอมชอมกับกลุ่มใด หรือฝ่ายใดในประเทศไทย เพื่อให้การดำเนินนโยบายบรรลุเป้าหมายตามที่ฝ่ายตนต้องการ

การพิจารณาพลวัตความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ.ศ. 2516 – 2519 โดยใช้แนวคิดกลุ่มพลังสังคม (Social Forces)

ในการพิจารณาพลวัตความผันเปลี่ยนสูงของการเมืองไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2516 – 2519 นั้น ผู้วิจัยจะได้นำแนวคิดเรื่องกลุ่มพลังสังคม (Social Forces) ของโรเบร์ต ค็อกซ์ จากบทความเรื่อง Social forces, states, and world orders: beyond international relations theory (1981)" [1] มาใช้ในการทำความเข้าใจลักษณะการก่อตัว รวมทั้งการทำงานของกลุ่มพลังต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อผลักดันแนวคิด และอุดมการณ์ของตน สู่กระบวนการในการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2519

ค็อกซ์ได้อธิบายถึงลักษณะของกลุ่มพลังสังคม หรือโครงสร้างของพลังสังคมว่า เป็นโครงสร้าง หรือภาพของการรวมกลุ่มกันของพลังที่มีอำนาจในการจัดระเบียบ[2] กลุ่มพลังนี้มิได้มีบทบาทในการกำหนดการกระทำโดยตรง หรือเป็นกลไกกำกับการกระทำ หากแต่มีบทบาทในการสร้างแรงกดดัน และสร้างเงื่อนไข ให้แก่บุคคล หรือกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีอำนาจหน้าที่ในการกระทำการบางอย่าง ซึ่งในบริบทของวิทยานิพนธ์นี้คือ โครงสร้างอำนาจการเมืองภายในประเทศไทย ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการทำงานของกลุ่มพลังสังคมดังกล่าว อาจเคลื่อนไหว หรือดำเนินการไปตามแรงกดดันของกลุ่มพลังสังคม หรือต้านทาน หรือต่อต้านอิทธิพลของกลุ่มพลังสังคมเหล่านั้น แต่ไม่สามารถละเลยกลุ่มพลังเหล่านี้โดยสิ้นเชิงได้ ทั้งนี้การที่กลุ่มเป้าหมายจะมีการต้านทาน หรือต่อต้านอิทธิพลของกลุ่มพลังสังคมได้สำเร็จ ก็จะต้องมีการรวบรวมพลังต่าง ๆ ที่จะก่อตัวขึ้นเป็นกลุ่มพลังทางเลือก (an alternative, emerging configuration of forces) หรือโครงสร้างต้าน (a rival structure) ด้วยเช่นกัน

---

[1] Robert W. Cox. "Social forces, states, and world orders: beyond international relations theory (1981)" in Approaches to World Order. Edited by Robert W. Cox with Thimothy J. Sinclair. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996) pp. 85-123.

[2] Robert W. Cox. "Social forces, states, and world orders: beyond international relations theory (1981)" in Approaches to World Order p. 97.

กลุ่ม หรือ โครงสร้างของพลังสังคมเหล่านี้ จะประกอบด้วยพลังประเภทต่าง ๆ ที่จะแสดงออกมาในรูปของความสามารถ (potentials) ที่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และทำให้เกิดเป็นโครงสร้างของกลุ่มพลังสังคมขึ้นมาได้ ทั้งนี้ แต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยพลัง 3 ประเภทคือ

1) **พลังในเชิงวัตถุ (material capabilities)** คือ พลัง หรือความสามารถในการสร้าง และการทำลาย เมื่ออยู่ในรูปแบบที่มีพลวัต (dynamic form) ความสามารถนี้จะแสดงออกมาในรูปของความสามารถในเชิงเทคโนโลยี และการจัดการองค์กร และเมื่ออยู่ในรูปแบบที่มีการสะสม (accumulated form) จะอยู่ในรูปของทรัพยากร ซึ่งเทคโนโลยีสามารถที่จะ แปรสภาพสะสมในรูปของอุปกรณ์ต่างๆ (เช่น อุตสาหกรรมอาวุธ) และความมั่งคั่งที่จะสามารถบังคับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้

2) **พลังในเชิงความคิด (ideas)** อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท โดยประเภทแรกได้แก่ ความคิด หรือความเห็นที่คนในสังคมทั่วไปเห็นร่วมกัน (Intersubjective) และทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ ความคิดประเภทนี้ได้แก่ความคิดที่มีนัยยะถึงธรรมชาติของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้ลักษณะนิสัย และความคาดหวังพฤติกรรมบางอย่างคงอยู่ต่อไป ตัวอย่างของความคิดประเภทนี้ ในการเมืองโลกปัจจุบัน คือ ความคิดที่ว่าคนถูกจัดระเบียบ และบังคับโดยรัฐ ซึ่งมีอำนาจเหนือพรมแดนที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน และรัฐมีความสัมพันธ์ / เกี่ยวข้องต่อกันและกันโดยผ่านเจ้าหน้าที่การทูต และมีกฎเกณฑ์บางประการที่คุ้มครองเจ้าหน้าที่การทูตเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างรัฐต่าง ๆ และมีการคาดหวังความประพฤติ / การกระทำบางอย่างเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างรัฐ เช่น การเจรจา การเผชิญหน้า และสงคราม ความคิดเหล่านี้ แม้ว่าจะดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน แต่ก็ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ดี ความเป็นจริงของการเมืองโลกไม่ได้แสดงออกมาในลักษณะที่ชัดเจนเช่นนี้ทั้งหมด แต่เราก็สามารถจับเค้าของแนวคิดเช่นนี้ได้

ความคิดอีกประเภทหนึ่งคือ ความคิดที่คนในกลุ่มต่าง ๆ เห็นร่วมกันเกี่ยวกับระเบียบสังคม (Collective Images) ภาพเหล่านี้สะท้อนถึงมุมมองที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่ม ซึ่งขึ้นอยู่กับธรรมชาติ และความชอบธรรมของอำนาจนำ/ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความหมายของความชอบธรรม และสิ่งที่ดีสำหรับมหาชน เป็นต้น ในขณะที่ความหมายแบบที่ผู้ให้ความหมายมีความเห็นตามกัน (intersubjective) นั้นมักจะเป็นที่เห็นพ้องกันทั่วไปในกลุ่ม และเป็นพื้นฐานของวาทกรรมทางสังคมร่วมกัน (รวมทั้งข้อขัดแย้ง) ของคนในกลุ่มนั้น ภาพที่คนในสังคมเห็นร่วมกัน (collective image) นั้นอาจจะมีความแตกต่าง และขัดแย้งกัน การปะทะกันของภาพที่ขัดแย้งกันเหล่านี้ เป็นหลักฐานที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ของเส้นทาง

ที่เป็นทางเลือกของการพัฒนา และตั้งคำถามเกี่ยวกับพื้นฐาน / รากฐานเชิงวัตถุ หรือเชิงสถาบัน สำหรับโครงสร้างที่เป็นทางเลือก

3) **พลัง / ความสามารถในเชิงการสร้างสถาบัน (institutionalization)** คือ วิธีการที่จะสร้างความมั่นคง หรือความต่อเนื่องให้กับโครงสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยสถาบันที่ถูกสร้างขึ้นจะสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คงอยู่ตั้งแต่จุดกำเนิด และกระตุ้นให้เกิดภาพที่คนในสังคมเห็นร่วมกันที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านั้น สถาบันมีชีวิตเป็นของตัวเอง และสามารถเป็นสมรภูมิสำหรับแนวโน้มที่ขัดแย้งกัน หรือสถาบันที่เป็นคู่แข่งซึ่งกันและกันอาจจะสะท้อนถึงแนวโน้มที่แตกต่างกัน สถาบันเป็นที่ตกผลึกของความคิดบางอย่างที่มีผลต่อการพัฒนาแนวคิด และความสามารถในเชิงวัตถุ

สถาบันให้แนวทางในการจัดการกับความขัดแย้ง เพื่อที่จะลดการใช้กำลัง กล่าวคือ ศักยภาพของการที่จะใช้พลังนั้นซ่อนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเชิงวัตถุ กล่าวคือ ผู้ที่เข้มแข็งกว่าอาจทำลายผู้ที่อ่อนแอกว่าได้ถ้าจำเป็น แต่กำลังไม่จำเป็นที่จะต้องถูกใช้เพื่อที่จะใช้ผู้ที่เข้มแข็งกว่าได้ครองอำนาจ หากว่าผู้ที่อ่อนแอกว่ายอมรับว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นอยู่นั้นมีความชอบธรรมอยู่แล้ว ดังนั้น สถาบันอาจกลายเป็นหลักสำหรับยุทธศาสตร์ของประเทศมหาอำนาจในโครงสร้างอำนาจแบบต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความสนใจที่แตกต่างกัน และการทำให้นโยบายเป็นสากล อย่างไรก็ดี โครงสร้างประวัติศาสตร์ (historical structure) ที่เกิดจากการที่มหาอำนาจ / ผู้ครองอำนาจนำ (Hegemony) ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีบทบาทในฐานะผู้ครองอำนาจนำ หรือ ประเทศศูนย์กลางในโครงสร้างอำนาจนั้น ๆ ไม่ใช่โครงสร้างที่จะเป็นตัวแทนโลกทั้งโลก แต่เป็นเพียงแค่พื้นที่ส่วนหนึ่งที่กิจกรรมของมนุษย์เกิดขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างพลังประเภทต่าง ๆ เหล่านี้มิได้เป็นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป

แนวคิดในเรื่องโครงสร้างอำนาจของ ค็อกซ์ นั้น ได้รับการขยายความเพิ่มเติมโดย สตีเฟน กิลล์ (Stephen Gill) โดยที่ กิลล์ [3] ได้นำแนวคิดของ ค็อกซ์ เกี่ยวกับการจำแนกพลังสังคมใน 3 รูปแบบนี้ ซึ่งได้แก่ พลังเชิงวัตถุ (Material capability) พลังในเชิงความคิด (idea) และพลังในเชิงสถาบัน (institution) มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์กลุ่มชนชั้นนำที่มีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายของสหรัฐอเมริกา ได้แก่ คณะกรรมาธิการไตรภาคี (The Trilateral Commission)

กิลล์ ได้ให้ความหมายของ**พลังในเชิงวัตถุ**ว่า หมายถึงการที่สมาชิกของกลุ่มซึ่งเป็นชนชั้นนำมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรษัทข้ามชาติ ที่มีการดำเนินการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจและการเมืองในระดับโลก ในขณะที่สมาชิกอีกจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจทางการทหาร และเศรษฐกิจ ในขณะที่พลังในเชิงสถาบัน หมายถึงปรากฏการณ์ที่ประกอบด้วยกิจกรรมทางการเมือง และเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงรัฐเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับสากล ซึ่งเป็นไปได้เนื่องจากสมาชิกจำนวนมากในองค์กรมีตำแหน่งระดับสูงในหน่วยงานราชการด้านการเงิน เศรษฐกิจ การต่างประเทศ และความมั่นคงของชาติ เช่นเดียวกับในองค์กรระหว่างประเทศ และพลังในเชิงความคิด หมายถึง เครื่องมือในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับทั้ง 2 ประเภทแรก

สตีเฟน กิลล์[4] ได้กล่าวถึงอิทธิพลของ**พลังในเชิงความคิด**ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า อุดมการณ์ แนวคิด เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้นของการจัดระเบียบสังคม เนื่องจากการจัดระเบียบทางประวัติศาสตร์ (historical order) เกิดขึ้นจากการผสมผสานของแง่มุมของอำนาจในเชิงบังคับ (coercive) และเชิงสร้างความยอมรับร่วมกัน (consensual) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชนชั้น กลุ่มพลังต่าง ๆ และกลุ่มการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งนี้ ระเบียบบางอย่างอาจเอื้อประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่มมากกว่าในขณะที่กลุ่ม หรือผู้นำบางกลุ่มอาจเรียกระเบียบบางประเภทว่า "ผลประโยชน์ของชาติ" หรือชนชั้น หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

---

[3] Stephen Gill. American Hegemony and the Trilateral Commission. (New York: Cambridge University Press, 1991) pp. 4-7.

[4] Ibid.

สำหรับพลังในเชิงอุดมการณ์นั้น กิลล์ได้เลือกที่จะให้ความหมายว่า เป็นการแสดงออกถึงมุมมองโลกของชนชั้น หรือบางกลุ่มในชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ชาตินิยม อุดมการณ์จะพยายามให้ความหมาย และรักษาแนวคิดที่เกี่ยวกับ "ผลประโยชน์ที่แท้จริง" สำหรับชนชั้นที่แตกต่างกัน ซึ่งรวมถึงการสร้างทัศนคติ และค่านิยมในชนชั้น และชาติอื่น ๆ เพื่อบั่นทอนผลประโยชน์ของชนชั้นและชาตินั้น ๆ ดังนั้น การพัฒนาอุดมการณ์ จึงเป็นกระบวนการทางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในระดับของกลุ่ม ชนชั้น ชาติ และระดับระเบียบโลก อุดมการณ์ที่แตกต่างกันไม่เพียงแต่อยู่ร่วมกัน ขัดแย้งกัน และกระทบกันเท่านั้น แต่ยังทับซ้อนกัน มีผลกระทบต่อกัน และปนเปื้อนซึ่งกันและกันอีกด้วย

วรรณกรรมปริทัศน์

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการต่างประเทศของไทยในช่วง พ.ศ. 2516 – 2519 ในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้ในบริบท และจุดเน้นที่แตกต่างกัน ซึ่งจะได้นำมากล่าวไว้ในที่นี้โดยสังเขป โดยอาจสามารถแบ่งได้เป็น

1) งานกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ตั้งแต่ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เป็นต้นมา และกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว เช่น งานของกุลลดา เกษบุญชู มี้ด[5] ที่ได้อภิปรายถึงการที่ประเทศไทยเคยได้รับผลประโยชน์เป็นอย่างมาก จากสหรัฐอเมริกา ในช่วงการเข้าร่วมในสงครามเวียดนาม และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทำให้กลุ่มทหาร และราชสำนัก เกิดความขัดแย้งกันในด้านผลประโยชน์ จากระทั่งในช่วงปี 2516 สหรัฐฯ พบว่ารัฐบาลทหารเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ จึงได้หันมาให้การสนับสนุนฝ่ายราชสำนัก / พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ต้องการเห็นจุดจบของการปกครองในระบอบทหาร อันเป็นชนวนที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลา ฯ ที่มักถูกเสนอภาพว่าเป็นผลจากความขัดแย้งของประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะนักศึกษา อย่างไรก็ดี ความวุ่นวายที่เกิดขึ้น เป็นเพียงฉากหน้าของความขัดแย้งผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจที่ต้องการจะ

---

[5] Kullada Kesboonchoo Mead. "The Cold War and Thai Democratisation," (paper presented at the Inaugural Nicholas Tarling Conference on SEA Studies, Furama Waterfront Hotel, Singapore. November 9-10, 2009)

ทำลายระบอบการปกครองโดยทหาร ได้แก่ ราชสำนัก นายทหารฝ่ายตรงข้าม และสหรัฐฯ ทั้งนี้ กุลลดา[6] ได้กล่าวถึงพลัง 3 กลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจนำของรัฐบาลทหารในช่วงนี้ ได้แก่ **กลุ่มผู้นำที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล** ซึ่งมีการรวมตัวกันในช่วงปี พ.ศ. 2516 เห็นได้อย่างชัดเจนหลังการต่ออายุราชการของถนอม – ประภาส **ขบวนการนักศึกษา** ที่มีความไม่พอใจรัฐบาลในหลายประเด็น และได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมากกับประเด็นสงครามเวียดนาม และความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ โดยที่นิสิต – นักศึกษาเหล่านี้ได้สะท้อนความคิดออกมาในบทความที่นำเสนอตามสื่อต่าง ๆ เช่น วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* และการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น งานสัปดาห์อินโดจีนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมในการที่รัฐบาลทหารมีการดำเนินนโยบายที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มากเกินไป โดยเฉพาะการที่สหรัฐฯ เข้ามาใช้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการทางการทหารโดยที่ฝ่ายไทยไม่มีอำนาจควบคุมใด ๆ เหนือปฏิบัติการของสหรัฐฯ นอกจากนี้ นักศึกษายังตั้งคำถามเชิงจริยธรรมกับการที่รัฐบาลไทยยอมให้สหรัฐฯ ใช้ไทยเป็นทางผ่านบินไปโจมตีประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์อาจใช้การที่กองกำลังของสหรัฐฯ ตั้งอยู่ในประเทศไทยเป็นเหตุผลในการเข้าโจมตีประเทศไทยได้ และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการที่ทหารสหรัฐฯ จำนวนมากอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นอันตรายต่ออธิปไตยของชาติตามความคิดของนักศึกษาเหล่านี้ และมีส่วนในการส่งเสริมความรู้สึกชาตินิยมที่เข้มข้นขึ้นในสังคม และ **พลังประชาชน** ที่ก่อตัวขึ้นจากความไม่พอใจรัฐบาลในกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร การต่ออายุเกษียณของถนอม และประภาสในตำแหน่งเดิม และปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการที่รัฐบาลไม่สามารถจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้ สิ่งที่สหรัฐฯ เป็นกังวลมากที่สุด คือ การที่ประเด็นกองกำลังของสหรัฐฯ ในไทย จะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสาธารณะ และเป็นเป้าหมายของความไม่พอใจในสังคม

---

[6] กุลลดา เกษบุญชู มี้ด, การเมืองไทยยุคสฤษดิ์ – ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก. (งานวิจัยทุนปรีดี พนมยงค์ มูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2550) หน้า 291 -292.

* เช่น สมคุล พลานุภาพ, "เสื้อตัวใหม่ของอเมริกันในเวียดนามใต้" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2516) หน้า 74-79 และ คลอเดีย รอสส์ และผู้สื่อข่าวของเรา."ฐานทัพอเมริกันกับปัญหาผู้ก่อการร้าย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2516) หน้า 46-54. เป็นต้น

งานอื่น ๆ ในกลุ่มนี้ ได้แก่ **งานของเสน่ห์ จามริก**[7] ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมไทย ที่เป็นผลมาจากการทุ่มเทพัฒนาเศรษฐกิจในยุค 'เร่งรัดพัฒนา' ภายใต้รัฐบาลสฤษดิ์ –ถนอม-ประภาส โดยการสนับสนุนของสหรัฐฯ ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างกลุ่มผู้ที่สามารถเข้าถึงทรัพยากร และอำนาจในการตัดสินใจได้มากกว่า หรือกลุ่ม 'อภิสิทธิ์ชน' กับกลุ่มคนชั้นกลางและชั้นล่าง ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่ระบบการเมืองและระบบราชการไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการเข้าถึงทรัพยากรและอำนาจได้ การรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยของกลุ่ม ผู้เดือดร้อนเหล่านี้จึงสะท้อนออกมาในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคมไทย เช่น กลุ่มชนชั้นแรงงาน และกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ; **งานของเบเนดิก แอนเดอร์สัน**[8] ที่ได้อภิปรายถึงผลกระทบของอิทธิพลของการที่สหรัฐฯ ได้นำประเทศไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก รวมทั้งการใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการหลักในสงครามเวียดนาม ที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการศึกษาขนานใหญ่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทย กล่าวคือ ทำให้เกิดชนชั้นที่เรียกว่า 'ชั้นชนกระฎุมพีใหม่ๆ'[9] ได้แก่ชนชั้นกลาง และนายทุนน้อย คือ ผู้มีโอกาสในการหารายได้จากอาชีพใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การขยายตัวทางการศึกษา ซึ่งเป็นไปทั้งเพื่อ 'สร้างความทันสมัย' ตามนโยบายที่รัฐบาลรับมาจากสหรัฐฯ และเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มสังคมใหม่ๆ ที่ต้องการยกระดับตัวเอง ประกอบกับการที่จำนวนคนมีรายได้มากเพียงพอที่จะส่งเสียลูกหลานให้ได้รับการศึกษามากขึ้น ก็ทำให้จำนวนของนักเรียน นิสิต – นักศึกษา รวมทั้งนักเรียนอาชีวศึกษา เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากจนเป็นกลุ่มที่พลังที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งในสังคม และ **งานของประจักษ์ ก้องกีรติ**[10] ที่อภิปรายถึงการเกิดและพัฒนาการของกลุ่มพลังนิสิต – นักศึกษาก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ว่าเป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ที่

---

[7] เสน่ห์ จามริก. "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม" ใน จาก 14 – 6 ตุลา. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2544) หน้า 19 .

[8] เบเนดิก แอนเดอร์สัน. "บ้านเมืองของเราลงแดง." แปลโดย เกษียร เตชะพีระ, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ์ และชาญวิทย์ เกษตรศิริ ใน จาก 14 – 6 ตุลา. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2544) หน้า 97-162.

[9] เรื่องเดียวกัน, หน้า 100-101.

[10] ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548) หน้า 43 – 47.

ทำให้รัฐบาลต้องมีนโยบายเร่งสร้างกำลังคนเพื่อตอบสนองต่อระบบ ในขณะที่ประชาชนเองก็ความต้องการที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น โดยประจักษ์[11] ได้ตั้งข้อสังเกตว่า นอกจากจำนวนที่เพิ่มขึ้นแล้ว การที่กลุ่มของนิสิต – นักศึกษามักได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะที่เป็นผู้นำทางความคิดและวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มพลังนิสิต - นักศึกษารับความสนใจและการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไปในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การรวมกลุ่ม และจัดเวทีวิพากษ์วิจารณ์การเมือง รวมทั้งการจัดพิมพ์หนังสือและวารสารต่างๆ*

2) งานกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับข้อตกลงปารีส และเหตุการณ์ 14 ตุลา ฯ ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนภูมิทัศน์ด้านการเมืองและต่างประเทศของไทย งานกลุ่มนี้มองว่า การลงนามในข้อตกลงปารีสของสหรัฐฯ เป็นสัญลักษณ์ของการถอนตัวของสหรัฐฯ ออกจากสงครามเวียดนาม และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากภูมิภาค ซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนการลงนามในข้อตกลงฯ ซึ่งทำให้ประเทศไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มาโดยตลอดในยุคของรัฐบาลทหาร มีความจำเป็นต้องหันมาเปิดความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะที่สมดุล เช่น **งานของเดวิด โอลด์ฟิลด์**[12] ซึ่งได้กล่าวถึงที่มาของแนวคิดริเริ่มของรัฐบาลไทย ในการปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอินโดจีนว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่การถอนกำลังของสหรัฐฯ จากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ดำเนินไปอย่าง

---

[11] เรื่องเดียวกัน.

* ตัวอย่างที่สำคัญคือ วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นวารสารราย 3 เดือน ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ซึ่งออกฉบับปฐมฤกษ์เมื่อเดือนมิถุนายน 2506 และในปี 2509 นับเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่สำคัญของนิสิต นักศึกษา และปัญญาชนในสังคมไทยในยุคนั้น โดยเฉพาะในส่วนของนักศึกษา ที่บรรณาธิการของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ได้เชิญชวนชวนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เข้ามาร่วมกันทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา นำไปสู่การตั้งกลุ่ม "ปริทัศน์เสวนา" เพื่อพบปะพูดคุยกันถึงปัญหาสังคมและเรื่องราวที่น่าสนใจในสังคม เครือข่ายปัญญาชนที่ก่อตัวขึ้นจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้กระจายออกไปสู่แวดวงสิ่งพิมพ์ของปัญญาชนฉบับอื่น ๆ เช่น นิตยสาร ชาวบ้าน จตุรัส ปาจารยสาร วรรณกรรมเพื่อชีวิต วิทยาสารปริทัศน์ ชัยพฤกษ์ หนุ่มเหน้าสาวสวย ลอมฟาง อนาคต ศูนย์ศึกษา ทัศนะ ฯลฯ เนื้อหาของนิตยสารเหล่านี้มีความทันสมัยและวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมการเมืองอย่างตรงไปตรงมา กระตุ้นให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยเกิดความตื่นตัวทางปัญญา และเกิดการเชื่อมต่อทางปัญญาระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่

[12] เดวิด โอลด์ฟิลด์, <u>ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว</u>. แปลและเรียบเรียงโดย มัทนา เกษกมล. (ชลบุรี: ศูนย์อินโดจีนศึกษา วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545) หน้า 14-15.

ต่อเนื่องในช่วงหลังการลงนามในข้อตกลงปารีสเป็นต้นมา ได้ส่งผลให้เค้าลางแห่งชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม และกัมพูชาชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้รัฐบาลไทยตระหนักว่า การมีนโยบายที่เป็นศัตรูกับประเทศคอมมิวนิสต์อาจไม่ใช่ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดของประเทศ โดยได้ยกตัวอย่างการที่ประเทศไทยได้พยายามเริ่มต้นสานความสัมพันธ์กับลาว โดยการถอนกองกำลังอาสาสมัคร (volunteer forces – Special Guerrilla Units - SGUs) จำนวนประมาณ 4,000 คน ออกจากพรมแดนลาว ระหว่างวันที่ 4 เมษายน – 4 มิถุนายน 2517 การถอนกองกำลังเหล่านี้เกิดขึ้นสอดคล้องกับการลงนามในข้อตกลงหยุดยิง ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสมในลาว ในวันที่ 5 เมษายน 2517 ซึ่งต่อมาในเดือนกันยายน 2517ขบวนการปะเทดลาว ก็ได้ปล่อยตัวนักโทษสงครามไทยชุดสุดท้าย และในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน นายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย ก็ได้เดินทางไปเยือนลาวอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการสานสัมพันธ์อย่างเป็นทางการครั้งแรก นับตั้งแต่มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมเป็นต้นมา[13] นอกจากนี้ งานของ **ฌอน แรนดอล์ฟ (R. Sean Randolph)**[14] ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงจากรัฐบาลทหาร เป็นรัฐบาลพลเรือนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดขึ้นในกระบวนการการกำหนด และดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย กล่าวคือ รัฐบาลพลเรือน หลัง 14 ตุลาฯ ดูเหมือนว่าจะได้รับความกดดันจากกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากขบวนการนิสิต – นักศึกษา ในการกำหนด และดำเนินนโยบายในแนวทางที่ต่างจากรัฐบาลทหารเดิม รวมทั้ง นักการเมือง และนักวิชาการ ซึ่งในสมัยรัฐบาลก่อนหน้านี้ไม่เคยเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกที่รัฐบาลทหารสร้างขึ้นในการกำหนดนโยบายต่างประเทศมาก่อน ในขณะที่ **งานของนฤมิตร สอดศุข**[15] ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การกำหนดนโยบายต่างประเทศ ในสมัยของรัฐบาลพลเรือนยุคหลัง 14 ตุลาฯ คือ ตั้งแต่รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นต้นมาว่า มีการคำนึงถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น อันเนื่องมาจากบรรยากาศทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยขึ้น นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่ กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเคยมีบทบาทเฉพาะในการสนับสนุนนโยบายต่างประเทศที่กำหนดโดยรัฐบาลทหาร ได้เข้ามีบทบาทเพิ่มขึ้น

---

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 14 -15

[14] R. Sean Randolph, The United States and Thailand : Alliance Dynamics, 1950-1985. (California: Institute of East Asian Studies, University, 1986) pp. 168-169.

[15] นฤมิตร สอดศุข, สัมพันธภาพทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524) หน้า 36-37.

ในการต่างประเทศของไทย กล่าวคือ ในระหว่างปี พ.ศ. 2516-2519 กระทรวงการต่างประเทศได้ขึ้นมามีบทบาทนำในการกำหนดนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย – สหรัฐฯ เพื่อที่จะทำลายวงจรของการกำหนดนโยบายต่างประเทศโดยสถานทูต – กระทรวงกลาโหม และผู้นำระดับสูงสุดของรัฐบาลไทย

3) งานกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการลงนามในข้อตกลงปารีส และการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ในช่วงสิ้นสุดสงครามเวียดนาม ว่าเป็นจุดเสื่อมของความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ เช่น **งานของ ฌอน แรนดอลฟ์**[16] ซึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ นับว่าเข้าสู่ช่วงขาลง ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา เนื่องจากรัฐบาลทั้งสองฝ่ายต่างก็ต้องเผชิญกับความกดดันทั้งจากภายใน และภายนอกประเทศเกี่ยวกับสงครามเวียดนาม โดยหัวใจหลักของความขัดแย้งคือ ความต้องการทางการทหารในเอเชียในระยะสั้นของสหรัฐฯ และความต้องการทางการเมืองในระยะยาวของไทยที่สวนทางกัน โดยทั้งฝ่ายไทยและสหรัฐฯ ต่างก็พยายามหาหนทางในการรักษาผลประโยชน์ของชาติของตนเอง โดยการควบคุมการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งทำให้เป็นการบั่นทอนความสามารถในการรับมือกับพลังสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศของรัฐบาลทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้ ปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญต่อประเทศไทยในการที่สหรัฐฯ จะถอนกำลังออกจากเวียดนามใต้คือ การที่ประเทศไทยจะต้องตกอยู่ในความเสี่ยงอย่างมาก เนื่องจากได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ผูกพันใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มาโดยตลอด ตั้งแต่ปี 2493 เป็นต้นมา โดยยึดมั่นตามสนธิสัญญามนิลา และข้อตกลงถนัด – รัสก์ ในปี 2505 และละทิ้งแนวทางการทูตแบบยืดหยุ่นที่ใช้มาแต่เดิม ไปใช้แนวทางการสร้างความร่วมมือกับสหรัฐฯ อย่างไม่ถูกต้องตามมาตรฐานทางการทูต เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งในเวียดนาม และในการเมืองของสหรัฐฯ เอง จึงทำให้เกิดประเด็นว่า สหรัฐฯ จะยังมีความสามารถในการปกป้องประเทศไทยได้มากน้อยเพียงใด หากถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์[17] **งานของมากาตา มา (Makata Ma)**[18] เห็นว่า การล่มสลายของรัฐบาลประชาธิปไตยที่สหรัฐฯ สนับสนุนใน อินโดจีน นับเป็นปัจจัยบ่งชี้ที่ทำให้หลายฝ่าย รวมทั้งรัฐบาลไทย มองว่า การปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของสหรัฐในช่วงนี้เป็นการดำเนินนโยบายที่ล้มเหลว ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอ เชียตะวันออกเฉียงใต้

---

[16] R. Sean Randolph, The United States and Thailand : Alliance Dynamics, 1950 – 1985. p.129.

[17] Ibid, p.130.

[18] Makata Ma. Consequence of the Vietnam War on Thai Foreign Policy. (A Thesis presented to the Department of Political Science, California State University, Long Beach, 1980) p. 18.

ต่างก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ พันธสัญญา และการเลือกข้างด้วยเช่นกัน โดยจากการที่ฝ่ายไทยมองว่า **สหรัฐไม่สามารถรักษาประเทศในอินโดจีนไว้ให้เป็นประชาธิปไตยได้** ทำให้ความสามารถของสหรัฐที่จะปกป้องคุ้มครองประเทศไทยได้จึงถูกตั้งคำถามจากหลาย ๆ ฝ่ายในประเทศไทย **ทัศนคติของคนไทยในสังคมโดยทั่ว ๆ ไป ที่มีต่ออเมริกาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากยิ่งขึ้น** โดยเฉพาะในหมู่นิสิต – นักศึกษาและนักการเมืองบางกลุ่ม นำไปสู่เสียงเรียกร้องอย่างต่อเนื่อง ให้สหรัฐ ฯ ถอนทหารออกจากประเทศไทย ซึ่งอาจปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลพลเรือนของไทยจำเป็นต้องมีการพิจารณาปรับแนวนโยบาย และทบทวนท่าทีของตนต่อสหรัฐฯ สอดคล้องกับที่ **สุรชาติ บำรุงสุข**[19] เห็นว่า นับเป็นปีแห่งความเสื่อมถอยแห่งความสัมพันธ์ ไทย – สหรัฐอย่างแท้จริง ได้แก่ พ.ศ. 2518 โดยความพยายามของรัฐบาลพลเรือนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่จะปรับความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์ ได้แก่ จีนแผ่นดินใหญ่ และประเทศในอินโดจีน รวมทั้งทบทวนความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ด้วยการทบทวนและแก้ไขข้อตกลงระหว่างไทย – สหรัฐฯ ที่มีและเคยใช้มาตั้งแต่สมัยรัฐบาลทหารทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ที่พบว่าสหรัฐฯ ได้อาศัยช่องว่างความหละหลวมของข้อตกลงเหล่านี้ในการปฏิบัติการต่าง ๆ จากฐานทัพ และโดยใช้ยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย และที่สำคัญที่สุดคือ การกำหนดเส้นตายการถอนทหารสหรัฐฯ ในวันที่ 20 มีนาคม 2519

4) งานที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น งานของ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัครพันธุ์[20] ซึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความพยายามของไทยในการปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน ทั้งในส่วนของเวียดนาม ลาว และกัมพูชา นั้นเป็นไปด้วยความเชื่องช้า และเต็มไปด้วยอุปสรรค โดยอุปสรรคที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาฐานทัพ และทหารอเมริกันในไทย กล่าวคือ แม้ว่ารัฐบาลพลเรือนภายหลัง 14 ตุลา ฯ จะแถลงว่า ต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านแม้ว่าจะมีระบบการเมืองที่แตกต่างกัน แต่เมื่อกำลังพลบางส่วน และยุทโธปกรณ์ที่ไม่ทราบจำนวนแน่ชัดอยู่ในประเทศไทย ก็ย่อมเป็นการยากที่ประเทศอินโดจีนจะไว้เนื้อเชื่อใจประเทศไทยได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้อง

---

[19] Surachart Bumrungsuk, United States Foreign Policy and Thai Military Rule 1947 – 1977. p.179.

[20] พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัครพันธุ์, สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ "รัฐไทย" (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คบไฟ, 2549) หน้า 120.

กับ **งานของเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช**[21] ที่ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมักมีข่าวของการพบเห็นว่ามีเครื่องบินของสหรัฐฯ บินจากฐานทัพในประเทศไทยไปยังกัมพูชา โดยเฉพาะจากฐานทัพอู่ตะเภาอยู่เสมอ ๆ และมีรายงานข่าวว่า สัมภาระส่วนใหญ่ที่เครื่องบินเหล่านั้นขนส่งคือ อาวุธ และกระสุน เพื่อให้การสนับสนุนรัฐบาลลอนนอล อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ ได้พยายามชี้แจงว่า เครื่องบินเหล่านั้นใช้ในการขนส่งอาหาร และยารักษาโรค และการวางแผนพัฒนาด้านเกษตรกรรมหลังจากที่กัมพูชามีสันติภาพแล้วเป็นหลัก และรัฐบาลไทยก็ทราบเรื่องดี[22] **งานของ พวงทอง**[23] ได้ให้ความชัดเจนในส่วนนี้ว่า เครื่องบินเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการของสหรัฐฯ ในการใช้ฐานทัพอู่ตะเภาในการขนส่งอาวุธ และกระสุนให้แก่รัฐบาลลอนนอลของกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง โดยที่มิได้มีการแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบเมื่อมีการรณรงค์ต่อต้านฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2518 นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังได้ว่าจ้างรถบรรทุกจากองค์กรรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (รสพ.) ของไทย ให้ขนส่งอาวุธข้ามพรมแดนจากอำเภออรัญประเทศของไทย เข้าไปยังจังหวัดพระตะบองในกัมพูชา นอกจากกรณีดังกล่าวแล้ว ความสัมพันธ์ไทย – กัมพูชา ยังมีปัญหาอันเนื่องมาจากกรณีพิพาทเกี่ยวกับปัญหาพรมแดน เช่น กรณีที่กัมพูชากล่าวหาว่าไทยทำการสำรวจแหล่งน้ำมันในทะเลที่บริเวณเกาะ Poulo Wei ในอ่าวไทย ซึ่งอยู่นอกเขตพรมแดนทางทะเลของไทยโดยมิได้หารือกับกัมพูชา[24]

---

[21] NARA (National Archives and Records Administration), AAD (Access to Archival Databases). Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, subject "Contingency Statement: US Support of Cambodia from Thailand.", Masters to SecState WashDC, December 12, 1974.

[22] เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช. "ลำดับเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์ประชาชาติรายสัปดาห์ ปี 2516 – 2519" ใน จาก 14 – 6 ตุลา. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2544. หน้า 239.

[23] Puangthong Rungswasdisab. "Thailand's Response to the Cambodian Genocide" in Genocide in Cambodia and Rwanda: New Perspectives. Edited by Susan E. Cook. London: Transaction Publishers, 2006. pp. 74- 75.

[24] NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, subject "Thai Embassy Communique on GVN-GKR Oil Dispute in Gulf of Siam.", Dean to SecState WashDC, September 24, 1974.